Özgün Makale

Rus Eğitim Sisteminin Kurucusu K. D. Uşinski Üzerine*

About K. D. Ushinsky – The Founder of Russian Educational System

Mehmet ÖZBERK[1]

Öz

Bu çalışmada Rus eğitim sisteminin kurucusu Konstantin Dmitriyeviç Uşinski'nin yaşamında eğitimin yeri, yenilikçi eğitbilimsel görüşleri ve çocuklar için hazırladığı *Çocuk Dünyası* ile *Ana Söz* adlı ders kitapları incelenmiştir. Yayımladığı ilerici ve inovatif çalışmalarla tüm Rus eğitimcilerin dikkatini çeken, Rus dilini, coğrafyasını, tarihini ve sözlü eserlerini ders kitaplarının merkezine koyan Uşinski, çocuk eğitimine farklı açılardan yaklaşılması gerektiğini düşünür. Bu noktada, ana dil orijin bir konumdadır ve anatomi, psikoloji, felsefe, tarih, coğrafya, siyaset ve ekonomi gibi diğer bilimlerle geniş bir iş birlikteliği içinde olmalıdır. Sosyo-eğitimsel açıdan ilköğretim modeli üzerinde duran ve teorik açıdan farklı bir eğitim modelinin temelini atan Uşinski, incelediğimiz bu iki ders kitabında metodolojik açıdan öğrencilere bilimin içinde hayatı, hayatın içinde bilimi gösterir.

Anahtar Kelimeler: K. D. Uşinski, XIX. yüzyıl Rus eğitim sistemi, çocuk dünyası ders kitabı, ana söz ders kitabı.

Abstract

This current study aims to analyse the place of education in the life of Konstantin Dmitriyevich Usinsky's- the founder of Russian education system, his innovative pedagogical views and *The Children's World* and *The Native Word textbooks*. Ushinsky, attracting the attention of all Russian pedagogs with his innovative works, puts the Russian language, geography, history and oral source in the center of reading books and thinks that, children's education should be approached from different standpoints. In this regard, the mother tongue is in a position of origin and should have a broad collaboration with other sciences such as anatomy, psychology, philosophy, history, geography, politics and economics. In these two textbooks, analysing by us, standing on the primary education model in socio-educational terms and laying the foundation of a different educational model in theoretical terms, with regards of methodology Ushinsky indicates students, the life in science and science in life.

Keywords: K. D. Ushinsky, Russian educational system XIX century, the children's world textbook, the native word textbook.

* Makale başvuru tarihi: 14.03.2021. Makale kabul tarihi: 24.04.2021.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi. Fen Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Artvin, email: m.ozberk@hotmail.com. ORCID: 0000-0002-2110-4349.

Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama Tekniği

Nitel verilerin toplandığı bu çalışmada belgesel kaynak tarama yöntemi kullanılmış olup K. D. Uşinski'nın yaşamı, görüşleri ve çalışmaları ile ilgili kaynak ve belgeler Belarus Devlet Kütüphanesi (The National Library of Belarus, Minsk) ve Rusya Devlet Kütüphanesi (Russian State Library, Moscow) arşivlerinden edinilmiştir. Ayrıca "gimnazyum" maddesinin genel yapısıyla ilgili veriye de *Dünya Tarihi Ansiklopedisi*'nin (Entsiklopediya vsemirnogo istoriya) internet erişiminden ulaşılmıştır. Türkçe kaynaklar için Rusya'daki eğitim sistemiyle ilgili kitap ve makaleler incelenmiş olup, bu konuyu kapsayan eserler alıntı ve dipnotlarla gösterilmiştir.

Giriş: XIX. Yüzyıl Rus Eğitim Sistemine Genel Bir Bakış

Batı Avrupa'nın aksine, Rusya'da aydınlanma hareketi Büyük Petro'nun çarlık yaptığı XVII. yüzyılın sonundan XIX. yüzyılın başına kadar seküler yoldan çıkar ve tamamen dini görüşlerin etkisi altında gelişmeye çalışır. Ancak XIX. yüzyılın başında I. Aleksandr'ın (1801-1825) tahta çıkmasıyla birlikte Rusya'da gerçek aydınlanma hareketi başlamış olur. Çar I. Aleksandr 1802-1804 yılları arasında yayınladığı manifestolarla halk eğitimi reformuna öncülük eder. Batı'da endüstrileşmenin etkisiyle ortaya çıkan aydınlanma düşünceleri tüm Rusya'da da geniş bir şekilde uygulanmaya başlar. Bu doğrultuda Rusya'nın altı bölgesi merkez olarak seçilir. Moskova, Peterburg, Kazan, Harkov, Vilen ve şu an Tartu olarak bilinen Derpt şehirlerinde özel yüksekokullar ve üniversiteler kurulur. I. Aleksandr'ın çarlığının ilk beş yılında göze çarpan gelişmeler kaydedilir. Birçok asilzade toprak sahibi köylü çocukları için okullar inşa ettirir, taşrada ve vilayetlerde her kesimden çocuklar için gimnazyum isminde eğitim merkezleri açılır, liseler faaliyete geçer, kütüphaneler kurulur, kısacası tüm yurtta eğitim seferberliği başlar (Piskunova, 2001, s. 187). Liseye daha çok soylu sınıfa mensup çocuklar giderken gimnazyumlar tüm Rus halkının okuludur. Örneğin, ünlü Rus halk şairi, Rus edebiyatının başatlarından A. S. Puşkin (1799-1831) de ilk açılan okullardan biri olan Tsarskoselo Lisesi'nde 1811 yılında öğrenim görür.

I. Aleksandr'dan sonra tahta çıkan I. Nikolay (1825-1855) aydınlanma sürecini kararlılıkla devam ettirir. Rusya'da XIX. yüzyılın ikinci yarısı bunun gibi birçok önemli sosyal reformun yaşandığı dönemdir. 1825 yılında gerçekleşen Aralıkçı (Dekabrist) ayaklanmanın ardından I. Nikolay dönemin en önemli Slavcılarının[2] halk aydınlanmasına katkı vermelerini sağlar. Bu isimler arasında S. S. Uvarov (1786-1855) Halk Eğitimi Bakanlığı Yardımcılığı, S. P. Şevırev (1806-1864) Moskova Üniversitesi Eğitbilim Bölümü Başkanlığı yapar ve İ. V. Kireyevski (1806-1856), A. S. Homyakov (1804-1860) gibi aydınlar da yükseköğretim merkezlerinde görevlendirir. Rusya'da eğitim sisteminin yeniden kurulması gerektiğini savunan bürokratlar, klasik eğitim sisteminden çağdaş bir sisteme geçiş için halk okulu teorisini gündeme getirirler. Rus toplumu da bu değişikliğe destek olur ve toplumun en alt tabakasından başlayarak eğitim-öğretim sistemi yeniden gözden geçirilir. I. Nikolay çarlık bünyesinde bu hareketin gelişmesi ve ilerlemesi adına komisyonlar oluşturur ve özel müfredat hazırlatır. Özellikle kadınların eğitim hakkı için özel kanunlar çıkarır. 1850'li yıllarda *Jurnal dlya vospitaniya*, *Russkiy pedagogiçeskiy vestnik*, *Uçitel* gibi eğitim içerikli dergiler ardı ardına yayımlanmaya başlar. Bakanlık düzeyinde bir Eğitim Komitesi kurularak ilkokul müfredatı yeniden hazırlanır. Üniversitelere giriş ve öğrenim görme sınırlamaları kanunlarla değiştirilir (Piskunova, 2001, s. 188). 1861 yılında toprak köleliğinin kaldırılması Rus eğitim sisteminin gelişmesinde büyük rol oynar:

---

2 *"Aydınlar, Batıcılar ve "Slavofil"ler (Slavcılar- M. Ö.) diye ikiye ayrıldı. Batıcılar geleneksel Rus yaşamının batılılaşmayı engellediğine inanıyorlar, Alman romantiklerinden etkilenen Slavlar ve Panslavistler ise bütün Slav kökenli halkları birleştirerek "Çargrad" dedikleri İstanbul'u başkent yapmak istiyorlardı. Batıcılar Büyük Petro'yu örnek alıyorlardı ve ateist idiler, Slavcılar ise Büyük Petro'nun yanlış yolda olduğuna inanan dindar insanlardı"* (Ergün, 2009, s.41).

> *"Eğitim potansiyelinin büyümesi ve eğitim alanının genişlemesi, farklı düzeylerde kültürlerarası ya da kültürel geçişler yoluyla iletişimin çeşitli biçimlerde gelişmesine katkıda bulundu. Başkentten taşraya, taşradan başkente, Rusya'dan Avrupa'ya, Avrupa'dan Rusya'ya hem etnik düzeyde hem de nesiller ve toplulukların bireysel alt kültürleri ve kültürleri düzeyinde yaşanan bir gelişmeydi bu. I. Petro döneminden beri kendi eğitim sisteminin gelişimi için bir model tanımlayan Rusya, eğitim kurumlarının ve yapılarının gelişmesinde Avrupa deneyiminden yararlandı"* (Kandaurova, 2007, s. 219).

XVIII. yüzyılın başlarında ilk kez St. Petersburg'da kurulan gimnazyum 1724 yılında Bilim Akademisi'nin faaliyete geçmesiyle sayısını artırmaya başlar. XIX. yüzyıla gelindiğinde gimnazyumlar 1804-1872 yılları arasında zorunlu orta öğretim, 1872-1918 yılları arasında ise zorunlu orta öğretimlerden biri olarak Rus eğitim sisteminde yer alır. Gimnazyumlar üç farklı yapıdadır: kilise gimnazyumları, kırsal gimnazyumlar ve üniversite bünyesinde faaliyet gösteren gimnazyumlar. Dört yıllık bir okul olan gimnazyumlarda Latince, Almanca, Fransızca, tarih, coğrafya, istatistik, doğal bilimler, matematik ve fizik dersleri verilir. 1819 yılına gelindiğindeyse bu derslere ek olarak din kültürü ve Rusça dersleri verilmeye başlanır. 1830'lı yılların ortalarında eğitim süresi yedi yıla çıkar. Bir açıdan ilkokul görevi de üstlenen gimnazyumlarda öğrenim gören öğrenciler 1849 yılında alınan bir kararla üniversiteye gitmek istedikleri taktirde antik dilleri de öğrenmek zorunda kalır. Yunanca dersi müfredata eklense de birkaç yıl içinde kaldırılır. 1864 yılında gimnazyumun yapısında bir tüzük değişikliği yapılarak klasik gimnazyum ve temel gimnazyum olarak ikiye ayrılır. Klasik gimnazyum öğrencileri Latince'nin yanında Yunanca da öğrenmeye tekrar başlar. 1871-1890 yılları arasında antik dillerin ders oranı yüksek oranda artar ve ilkokul faaliyeti gösteren gimnazyum öncesi hazırlık sınıfları açılır. XX. yüzyılın başlarındaysa Yunanca zorunlu ders olmaktan çıkar (Entsiklopediya vsemirnogo istoriya, 2020).

K. D. Uşinski'nin Yaşamı, Çalışmaları ve Görüşleri

> *"Nasıl ki, Lomonosov bilim insanımız, Suvorov kumandanımız, Puşkin ozanımız, Glinka bestecimiz ise, Uşinski de bizim asıl eğitimcimizdir."*
>
> L. N. Modzalevski[3]

Konstantin Dmitriyeviç Uşinski, Ukraynalı küçük bir toprak sahibinin oğlu olarak 1824 yılında Tula şehrinde dünyaya gelir. Kuzey Novgorod Gimnazyumu'nu bitirdikten sonra 1840 yılında Moskova'ya yerleşir ve 1844 yılında Moskova Üniversitesi'nde Hukuk Fakültesi'ni tamamlar. 1844-1846 yılları arasında aynı alanda yüksek lisans tezini savunur. 1846 yılında Yaroslavl şehrindeki Demidov Hukuk Lisesi'nde öğretmen olur. Yenilikçi görüşlerinin lise yönetiminin görüşleriyle uyuşmaması nedeniyle 1850 yılında okuldan ayrılmak zorunda kalır. 1850-1854 İçişleri Bakanlığı'nda çalışır. Öğretmenliği bırakan Uşinski çeviriler yapar ve dergilerde eleştirel makaleler yazar. 1851 yılında dönemin başkenti St. Peterburg'a gider. Burada birçok ilkokul, gimnazyum ve eğitim kurumu bulunduğu için iş bulma olanaklarının daha fazla olduğunu düşünür ancak düşündüğü gibi olmaz. *Sovremennik ve Biblioteka dlya çteniya* gibi dergilerde edebi çeviriler yapar. 1854 yılından itibaren Demidov Hukuk Lisesi'nden tanışık olduğu bir öğretmenin referansıyla 650 yetim çocuğun eğitim gördüğü Gatçin Yetim Enstitüsü'nde Rus edebiyatı dersleri vermeye başlar. Böylece her kesimden çocukla tanışma ve onlarla yakından ilgilenme fırsatı yakalar. Bir yıl sonra da sınıf müfettişliği görevini üstlenir. Uşinski eğitbilimsel görüşlerini 1857-58 yıllarında *Jurnal dlya vospitaniya* dergisinde ard arda yayımlar ve ismi geniş çevrelerce

3 *Çocuk Dünyası ve Yazın Koleksiyonu* (Detskiy mir i hrestomatiya) kitabının bir bölümünü beraber kaleme aldığı kendisi gibi eğitimci olan yakın arkadaşı L. N. Modzalevski (1837-1896) K. D. Uşinski'nin Rus eğitim tarihindeki önemi ve yeri konusunda bu düşünceyi paylaşır (Torosyan, 2006, s. 351).

duyulmaya başlar. 1859 yılında Smol Kız Enstitüsü'nde sınıf müfettişliği daveti alır ve bu okulda çalışmalarına devam eder. Uşinski eğitim verdiği okullarda öncelikle yeni bir ders planı üzerinde durur. Buna göre, öğrenim müfredatının içine Rus dili ve edebiyatı, doğal bilimler ile biyoloji ve fizik gibi sayısal bilim derslerini ekleyerek öğrencilere deneyler yaptırılmasını ister. 1860 yılında ünlü *Çocuk Dünyası ve Yazın Koleksiyonu*[4] (Detskiy mir i hrestomatiya) kitabının ilk bölümlerini kaleme alır ve kendisine Eğitim Bakanlığı'nın yayımladığı dergide redaktörlük teklifi gelir. Eğitimci *Jurnal Ministerstva Narodnogo Prosveşçeniya* adlı bu dergide kendi çalışmalarını da yayımlar. Uşinski 1862 yılında kadınlar için eğitim sistemini incelemesi için yurtdışına gönderilir. İsviçre, Almanya, Fransa, Belçika ve İtalya'da bulunan Uşinski beş yıl boyunca okulları, kadın okullarını, çocuk parklarını, yetimhaneleri ziyaret ederek gözlemler yapar. Bu süre içinde Rus eğitbilime büyük mirası olacak *Çocuk Dünyası* ile *Ana Söz* (Rodnoye slovo, 1862-1864) ders kitaplarını tamamlar. Bu kitaplar çocukların dünyaya bakış açılarına göre yazılmış ve onları bilinçlendirme amacı güden Rusya'da ilk eserlerdir. Hatta Uşinski bir adım ileriye giderek *Ana Söz* ders kitabından daha fazla yararlanılmasına dair başka bir kitap daha yayımlar: *Ana Sözü Öğretme Kılavuzu* (Rukovodstvo k prepodavaniyu po Rodnomu Slovu, 1864). Kırk yedi yıl süren kısa yaşamını eğitime adayan Uşinski, yaşamının son yıllarında dergi ve gazetelerde önceden yayımladığı makalelerden derlediği ve yeni görüşlerini de eklediği iki ciltten oluşan, insanın fiziksel, zihinsel ve ahlaki açıdan mükemmelleşme idealini yansıttığı *Eğitim Aracı Olarak İnsan, Eğitbilimsel Antropoloji* (Çelovek kak predmet vospitaniya, Pedagogiçeskaya antropologiya) kitabı üstünde yoğunlaşır. Eğitimci Aralık 1870 tarihinde geçirdiği ağır bir hastalık neticesinde yaşama gözlerini yumar (Basova, 2014, ss. 9-10).

Doğumundan ölümüne kadarki süreçte insanoğlunun hep bir eğitim sürecinden geçtiğini savunan Uşinski, yenilikçi görüşlerini ilk kez 1848 yılında Demidov Hukuk Lisesi'ndeki bir törende *Deneysel Öğrenim Konusunda* (O kameralnom obrazovanii) adlı konuşmasında açıklar. Yaşamı boyunca Uşinski eğitim ve öğretimin asıl sorunlarına çözüm arayan kendine özgü bir eğitbilimsel sistem oluşturmaya çalışır. Eğitimin deneysel bir yöntemle işlemeyeceğinin altını çizerek bu doğrultuda oluşturulan formüllere ve kurallara karşı çıkar. Bu konuda *Eğitim Aracı Olarak İnsan* adlı çalışmasında şunları söyler:

> *"Eğitimi kurallarıyla uygulamanın hiç kimseye hiçbir faydası yoktur ve söz konusu kuralların da bir sınırı bulunmaz: bu sınırların hepsi bir ciltlik kitaba da yerleştirilebilir, bunlardan birkaç ciltlik kitap da oluşturulabilir. Bu durum bize asıl sorunun kuralların öğrenilmesinde değil de kuralların içinden geçtiği asıl bilimsel temellerin öğrenilmesi gerektiğini gösterir"* (Uşinski, 2005a, s. 178).

Uşinski'ye göre bir eğitimcinin her açıdan insanı tanıması ve incelemesi gerekir. Bunu da ancak psikoloji konusunda kendini geliştiren bir eğitimci yapabilir. Eğitbilimsel teorilerin felsefeye de dayanması gerektiğini düşünen Uşinski eğitim disiplininin anatomi, fizyoloji, tarih, coğrafya, siyaset ve ekonomi gibi diğer bilimlerle de geniş bir iş birlikteliği içinde olması gerektiğini düşünür. Eğitimci felsefe üzerinde özellikle durarak bu konuda birikimi olmayan birinin iyi bir eğitimci olmayacağını savunur. Uşinski'ye göre, felsefe bilmeyen bir eğitimci nasıl bir bina inşa ettiğini bilmeyen bir mimara benzer (Aliyeva, 2014, s. 26). Eğitimci, *N. İ. Pirogov*'un[5] Eğitim Görüşleri (Pedagogiçeskiye soçineniya N. İ. Pirogova, 1856) adlı makalesinde felsefeyle eğitim arasında yakın bir ilişki olduğuna, iki disiplinin de "yaşamı sorguladığına" şöyle değinir:

> *"N. İ. Pirogov ülkemizde eğitim konusuna felsefi bir bakış açısıyla yaklaşan ilk kişidir. Bu konuda Pirogov okul disiplini, didaktik ya da fiziki eğitim kurallarını değil, insan ruhunun en derin*

4 Çalışmanın ilerleyen kısmında bu eser kısaca *Çocuk Dünyası* olarak aktarılacaktır.
5 merkezlerinde görev alan Pirogov *Yaşam Sorunları* (Voprosı jizni) temalı eğitbilimsel çalışmalarıyla ünlüdür. Uşinski de bu makalesinde onun bu görüşlerini değerlendirir.

sorunu olan 'yaşam sorunu'nu gördü. Aslında, bu yalnızca yaşamın değil, aynı zamanda insan ruhunun da en büyük sorunudur" (Aktaran Guseynov ve Turçin, 2015, s. 7).

1840-50'li yıllarda Rusya'da geniş yankı bulan halkçılık (narodnost) Uşinski'nin düşünce sistemini şekillendiren en önemli akımdır. Eğitimcinin öğrencilik yıllarında gelişen bu akım Batıcıların ve Slavcıların arasında geniş bir tartışma konusu halini alır. Uşinski'ye göre halkçılık her toplumun kendi coğrafi ve tarihi gelişimi üzerine kurulur ve sosyal şartları da kendine özgüdür:

"Aralıkçılar tarafından başlatılan halkçılık fikirleri 1830'lu yıllarda geniş çapta yayılır. Rus aydınları, her türlü yabancı etkilere duyulan dalkavukluğa karşı çıkarak Rusya'nın zengin ulusal kültürünün derinlemesine incelenmesi gereğini vurgular. Yaşanan hayal kırıklığı, yazarların düşüncelerini halka, onun yaşamına ve sanatına yöneltir. Nitekim bu dönemin hemen hemen tüm sanatçıları ulusal özgünlüğe, ulusal tarihe ve özgür kişiliğin betimlenmesine yönelirler" (Olcay, 2008, s. 379).

Uşinski'nin eğitim anlayışına göre, halkçılık üzerine kurulu eğitim sisteminde çocuklara kendi atalarının tarihi kahramanlıkları ve ülkeyi bulunduğu duruma getiren kişilere saygı duyulması gerektiği aşılanmalıdır. Halkın sözlü eserleri, büyük yazarların sanatı, halk şarkıları, bestecilerin müzikleri, halkın bilge sözleri, felsefi sistemin kaynağını oluştururken Ruslara özgü maneviyat halkçılığın yapı taşı konumundadır. Ahlaki eğitim konusu insan sevgisi, dürüstlük, adalet, çalışkanlık, disiplin, sorumluluk, onur ve alçakgönüllülük değerleri üstüne olmalıdır. Uşinski, Rus dilinin, Rusya'nın coğrafi ve doğal yapısının, Rusya tarihinin öğretilmesini öncül hedef olarak görür. Uşinski eğitim-öğretim mekanizmasının merkezinde ana dilin olduğuna inanır ve eğitimciye göre diğer tüm öğretilenler ana dilin etrafında gruplanır. Ayrıca ana dil çocuğun ruhsal gelişiminde ve şekillenmesinde de büyük rol oynar (Serova, 2009, s. 16).

Algılama, hafızaya alma ve fikir yürütme becerilerini geliştirmekle birlikte ahlaki ve dini değerler[6] de çocuğa aşılanmalıdır. Bu konuda eğitimci *Rus Eğitiminde Ahlaki Unsur Üzerine* (O nravstvennom elemente v russkom vospitanii, 1860) adlı çalışmasında şunları söyler: *"Ahlaki değerlerin eğitimin ana görevi olduğu inancının, genel olarak zihni geliştirmekten, kafayı bilgiyle doldurmaktan ve herkese kişisel çıkarlarını açıklamadan çok daha önemli olduğu düşüncesini cesurca ifade ediyoruz"* (Aktaran Aliyeva, 2014, s. 27).

Rus Eğitim Sisteminin Merkezinde: *Çocuk Dünyası* ile *Ana Söz* Adlı Ders Kitapları

Uşinski XIX. yüzyılda Rus halk okullarının ve köklü eğitim sistemin kurucusu olmanın yanı sıra Rus eğitim tarihine adını altın harflerle yazdıran *Çocuk Dünyası* ile *Ana Söz* adlı ders kitaplarının yazarıdır. "Öğretmenlerin öğretmeni" (Guseynov ve Turçin, 2015, s. 3) sıfatı verilen Uşinski eğitim seminerleri düzenleyerek halk öğretmenleri sistemi oluşturulmasını sağlar. Uşinski'nin eğitim sisteminin temelini ana dil ve kitap sevgisi oluşturur. Dil ve düşüncenin gelişimini tek bir süreç olarak gören Uşinski'ye göre düşünce dilinden önce duyguların dili gelir.

Eğitbilimsel Antropoloji kitabındaki temel görüşler üzerine kurulu bu iki ders kitabı, *Çocuk Dünyası* ile *Ana Söz,* özellikle Rus folklorunu öğretmeye yöneliktir. Bu kitaplarda ayrıca Rus coğrafyasını betimleyen makaleler ve Rus yazarların en iyi eserlerden örnekler sunulur. Uşinski, okul çağına gelmiş çocuklar için Rus halk oyunlarının öğretilmesi gerektiğini savunur. Eğitimciye göre bir çocuğa vatan sevgisi aşılamak ve ahlaki değerleri aktarabilmek için en önemli şartlar ana dilin iyi bir şekilde öğretilmesi ve okur-yazar birey olmasını sağlamaktır. Günümüzde de önemini korumaya devam eden bu düşüncesini gerçekleştirmek üzere Uşinski, öncelikle çocuklar için eserler kaleme alarak yaşlarına uygun küçük öykülerle onları eğitmeyi amaçlar.

6 Rus göçmen eğitimci olan Nicholas Hans (1888-1969) *The Russian tradition in education* (2014) adlı kitabında Uşinski'nin koyu bir dindar olmasına rağmen Rus halkının dini görüşlerine eserlerinde yeterince yer vermediğini iddia eder (Hans, 2014, s. 76).

Çocuk Dünyası eseri ilkokul çocuklarının ilk ders kitabı ve Rusya'daki ilk çocuk ansiklopedisi olma özelliklerini taşır. Uşinski 1 Ocak 1860 tarihinde tamamladığı bu kitabının asıl amacının *"görsel öğretim ve zihinsel gelişim yöntemini uygulayan ilk okuma çalışmaları"* (Uşinski, 1949, s. 11) olduğunun altını çizer. Gimnazyumdan önceki temel eğitim sınıflarının az sayıda olmasının Rus eğitim sistemindeki en öncül sorun olduğunu düşünen eğitimci, bu tecrübeyi Gatçin Yetim Enstitüsü'nde ve sonraları Smol Kız Enstitüsü'nde öğretmenlik yaptığı yıllarda bizzat deneyimler. Elbette Uşinski'nin yaşadığı dönemde ilkokullarda ders kitapları vardır. Ancak bu kitapların içeriği, okuma parçaları ve ana dili öğrencilere öğretme biçimi doğal olmayan mekanik yollarla gerçekleştiği için eğitimcinin bu konu üstünde yoğunlaşmasına neden olur. İlkokuldan üniversite eğitimine kadarki süreçte kendi kökleri bulunan bir eğitim sistemi kurulması gerektiğini düşünen Uşinski, ilk aşamanın elbette ilköğretimden geçtiğini vurgular. Bu nedenle *Çocuk Dünyası* eseri XIX. yüzyıl Rus eğitim sistemindeki köklü değişiklikler yapılmasına sebep olan en yenilikçi ders kitabıdır. Eserin içeriği ise üç temel prensip üzerine kuruludur: "çocuğun ana diline hâkim olması", "temel bilgileri öğrenmesi" ve "akıl ile ahlak yönünden gelişimi". Uşinski öncelikle kişiliğin gelişiminde rol oynayan faktörler üzerinde durur. Bu nedenle bir çocuğun yaşamının ilk yıllarından itibaren hem fiziksel hem de ruhsal gelişimine katkı sağlayacak her türlü bilgi verilmeli ve kişisel ilgileri de göz önüne alınmalıdır.

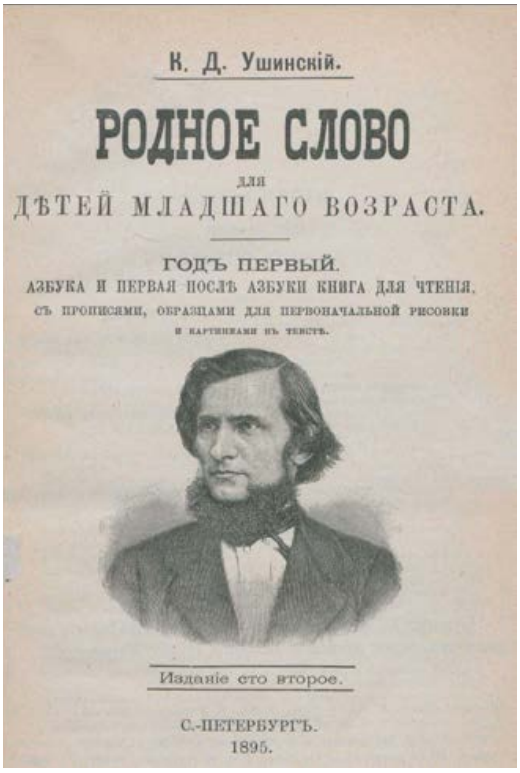
Kitabın 1861 yılında St. Petersburg'da yayımlanıp daha geniş kitlelere ulaşması sağlanınca dönemin en önde gelen eğitimcileri övgülerini sıralamaya başlar. Örneğin, eğitimci D. D. Semyonov okuma kitapları arasında hemen birinci sırayı kapan bu eserin *"her okur-yazarın öğrenmesi gereken ilk bilimsel esaslardan"* oluştuğunu belirtir (Aktaran İlyaşenko, 2014, s. 88). Halk Eğitimi Bakanlığı'ndaki Komite Başkanı A. S. Voronov bu kitabı: *"Eğitim alanında uzun zamandır böyle bir rehberliğe ihtiyaç duyulan dikkate değer bir fenomen"* olarak tanımlarken L. N. Modzalevski *Moskovskiye vedomosti* gazetesinde kaleme aldığı yazısında: *"Uşinski'nin kitabı henüz eğitim alanımızda yer almayan, çocukların doğru gelişimi için sistematik bir kılavuzdur"* yorumunu yapar. *Biblioteka dlya çteniya* dergisinin 1861 yılında yayınlanan birinci sayısında kitapla ilgili şu görüş paylaşılır:

> *"Rus dilinde, Uşinski'nin kitabına benzer, onunla kıyaslanabilecek ya da onunla birlikte değerlendirilebilecek hiçbir eser yoktur. Bu kitabın yazarı aynı zamanda çocuklara en büyük dostluğu gösterir ve bu çocukların eğitimcileriyle akıl hocalarına çok büyük bir yardımda bulunur"* (Aktaran Dneprov, 2008, s. 151).

Çocuk Dünyası kitabı A. S. Voronov'un desteğiyle Halk Eğitimi Bakanlığı tarafından olumlu karşılanır ve gimnazyumların ilk dört sınıfında ve bölge okullarında okutulması için onay alır. Ancak 1867 yılına gelindiğinde, A. S. Voronov'un yerine geçen gerici güçlerin temsilcisi, aynı zamanda Kutsal Sinod'un da başsavcısı olan Kont D. A. Tolstoy'un ve hükümetin liberal kesiminin önde gelen bir temsilcisi olan Bakan A. V. Golovnin'in aldıkları kararla Halk Eğitimi Bakanlığı *Çocuk Dünyası* kitabını okul için önerilen ders kitaplarının dışında tutar. Bu karara rağmen Uşinski'nin kitabı bazı gimnazyumlarda ve yardımcı ders kitabı olarak tüm orta okullarda okutulmaya devam eder. 1860'lı yılların sonunda ise Bakanlık geri adım atmak zorunda kalarak kitabı yeniden müfredata ekler. Uşinski hayattayken her sene yeniden basılan ve büyük başarı kazanan bu eser 1916 yılına gelindiğinde tam kırk yedinci basımına ulaşır (Dneprov, 2008, ss. 151-152).

Uşinski, iki ciltten oluşan *Çocuk Dünyası*'nın ilk cildindeki *Okuma Kitabı*'nın *"Doğa" bölümünü"sürekli ve her yerde onu çevreleyen doğada eğlenceli bir şey bulmak ve böylece pratikte bilimle yaşam arasındaki bağlantıyı gösterebilmek"* (Uşinski, 2005b, s. 146) için çocukların doğayla iletişimine ayırır. Kitapta ayrıca "Rusya Tarihi", "Coğrafya" ve yazın dünyasından örneklerin

sunulduğu "Edebiyat" olmak üzere üç bölüm daha vardır. Eğitimci bu sosyal bilim konularını sistematik olarak gruplara ayırır. Ayrıca çocukların dünyaya bakış açılarını genişletmek için Nikolas Kopernik, Galileo Galilei ve Isaac Newton gibi ünlü astronomi bilginlerinin yaşamlarına da kısaca yer verir. Kitabın ikinci cildi olan *Yazın Koleksiyonu* bölümünde bulunan "Şiirler" başlığı altında A. S. Puşkin, M. Yu. Lermontov, N. A. Nekrasov, F. İ. Tyutçev, A. A. Fet gibi şairlerin kısa şiirlerine ve İ. İ. Dmitriyev, İ. A. Krılov, K. S. Aksakov, V. A. Jukovski, İ. S. Nikitin, A. V. Koltsov gibi edebiyatçıların da fabl tarzı didaktik kısa eserlerine yer verir. Eğitimci bu kitabında, yalnızca 4 tanesi başka yazarlara ait olmak üzere, toplam 198 bilimsel yazının tamamını kendisi kaleme alır. Günümüzde popülerliğini elbette büyük oranda yitirmiş olsa bile bu kitap *"ilk eğitimin metodolojisinin ve didaktiğinin yenilikçi inşasının olağanüstü bir örneği olarak"* (Dneprov, 2008, s. 153) tarih boyunca Rus eğitim sisteminin merkezinde yer alır.

К. Д. Ушинскій.

РОДНОЕ СЛОВО

ДЛЯ

ДѢТЕЙ МЛАДШАГО ВОЗРАСТА.

ГОДЪ ПЕРВЫЙ.

АЗБУКА И ПЕРВАЯ ПОСЛѢ АЗБУКИ КНИГА ДЛЯ ЧТЕНІЯ,

СЪ ПРОПИСЯМИ, ОБРАЗЦАМИ ДЛЯ ПЕРВОНАЧАЛЬНОЙ РИСОВКИ

И КАРТИНКАМИ ВЪ ТЕКСТѢ.

Изданіе сто второе.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
1895.

Uşinski, hem ana dilin önemini vurgulamak hem de ana dilin uygulamalı öğretimini gösterdiği olarak için bir diğer şaheserine *Ana Söz* adını verir. Tüm toplumlarda olduğu gibi Rus halkının da temel taşı çocuklardır. Çocukların gimnazyumdan önce ilkokula gitmesi gerektiğini ve ülkede sistematik bir ilkokul yapısı olmadığını gözlemleyen Uşinski bu sorunun çözülmesi için üstün bir gayret gösterir. Bu bağlamda, sosyo-eğitimsel açıdan ilköğretim modeli üzerinde durur ve teorik açıdan yeni bir eğitim modelinin temelini atar. Ana Söz kitabından önce Rus eğitim sisteminde metodolojik açıdan hazırlanmış, alfabeden sonra dilin nasıl öğretileceğine dair bir ders kitabı yoktur. Aynı zamanda mekanik yönden ele alınmış, dilbilgisi kurallarına tam olarak yer vermeyen söz konusu bu ders kitapları, çocuğun okuma çalışmalarına yardımcı olacak nitelikte de değildir. Bu açıdan Uşinski öncelikle halk diline yakın bir üslupla kitabı kaleme almaya başlar. Yabancı ülkelerin eğitim sistemini incelemeye gittiğinde yazmaya başladığı *Ana Söz* kitabı üç temel prensip üzerinden ilerlemeye devam eder:

> *"1) Temelde yeni felsefi ve eğitbilimsel yaklaşımlara dayanan, eğitim literatüründe şu an bulunmayan ilköğretim teorisinin oluşturulması;*
>
> *2) İlkokul seviyesinde yeni bir eğitim içeriğinin ve etkinliklerin örgütsel ve metodolojik temelinin oluşturulması;*
>
> *3) İlkokul için oluşturulacak, eğitim literatüründe henüz bir benzeri bulunmayan bu yeni ders kitabında her iki prensibin de uygulanması"* (Dneprov, 2008, s. 154).

Eğitimci tüm bu düşünceleri üzerinde yoğunlaşarak 1862-1864 yılları arasında *Ana Söz* ve *Ana Sözü Öğretme Kılavuzu* ders kitaplarını tamamlar. *Çocuk Dünyası*'na bir hazırlık amacını taşıyan, ilkokul çocuklarının eğitim sürecindeki gereksinimlerini hedefleyen *Ana Söz* içeriğinde, ilkokul gelişimini desteklemek; kapsamlı ve bütünleyici bir eğitim müfredatı oluşturmak; ana dili öğretme hedefini bu müfredatın merkezine yerleştirmek metodolojilerini barındırır. Bilim ve hayat pratikte iç içe geçtiği için öğrencilere bilimin içinde hayatı, hayatın içinde bilimi göstermek gerekir.

Bu doğrultuda eğitimci derin teorik araştırmalarını pratiğe geçirmek için ana dili, halk şarkılarıyla, tekerlemelerle, bulmacalarla, kısa masallarla anlatma eğiliminde bulunur. Kitabı üstünde ikinci yıl da çalışmalarını sürdürürken Uşinski edebi örneklere daha çok ağırlık verir. Halk masallarının, sözlü anlatımların yanına edebi örnekler de eklenir. A. S. Puşkin ve A.N. Maykov gibi Rus edebiyatçıların öykü, fabl ve şiir gibi çocuklara yönelik eserleri kitapta yerini alır. Hayvanlar aleminden zaman ve uzunluk birimine, insanın günlük temel gereksinimlerine kadar birçok kavram kitabın ilk cildini oluştururken ikinci ciltte insan çevresindeki nesnelerin, Rus doğasının ve evcil hayvanların betimi göze çarpar. Kitap tamamladığında küçük çocuklar için hazırlanan dönemin bu eşsiz eseri "Alfabe", "Düşünme, okuma ve yazma alıştırmaları" ve "Yazın koleksiyonu" bölümlerinden oluşur.

Tıpkı *Çocuk Dünyası* kitabında olduğu gibi *Ana Söz* eseri de büyük bir beğeni kazanır ve her kesimden övgü alır: *"Uşinski dehasıyla eğitimi geliştirme düşüncesini tutarlı bir şekilde bu kitabında uygulayabildi. Çocuğun çevresindeki dünyaya ilişkin doğrudan gözlemleri, gerçek nesneler, olaylar ve olgular, ana dili öğretme süreciyle birleşti"* (Aktaran Yegorov, 1977, s. 76).

Uşinski Rus alfabesindeki harfleri ses metoduyla öğrenciye tanıtır. L. N. Tolstoy da Yasnaya Polyana'daki köylü çocuklar için açtığı okulunda eğitimci kimliğiyle 1870'li yıllarda *Alfabe* (Azbuka) ve *Yeni Alfabe* (Novaya Azbuka) adlı ders kitapları kaleme alır. Uşinski kendi alfabesinde ses metodu kullanırken Tolstoy hece metoduyla dersler verir (Dneprov, 2008, s. 157). Metodolojik açıdan bakıldığında, eğitim alanında gelenekselleşen, kelimelerin yetersiz kaldığı düşüncelerin, prensiplerin, hareketlerin ve kavramların açıklanması için "gösteri (demonstarasyon) yöntemi", kalıcı öğrenme için "tekrar yöntemi", düşünce ve aynı anda sözlü ifadenin gelişmesi için "konuşma öğretimi yöntemi" Uşinski'nin kullandığı yöntemlerin başında gelir.

Sonuç

Büyük Petro döneminde Batılılaşma sürecine giren Rusya'da eğitim sistemi XIX. yüzyılda I. Aleksandr ve I. Nikolay çarlığında en büyük gelişmeleri kaydeder. Kanunlarla desteklenen ve halkın bilinçlenmesini sağlayan, kadınların eğitime dahil edilmesi, birçok eğitim kurumunun faaliyete geçmesi, aydın sınıfının desteğinin alınması, toprak sahiplerinin okul açmalarına izin verilmesi gibi reformlar Rusya'da yeni bir eğitim sistemi kurulması gerekliliğini doğurur. Bu noktada, K. D. Uşinski gibi yaşamını bu idealin gerçekleşmesine adamış demokrat eğitimcilerin rolü önemlidir.

Kısa yaşamından geriye birçok eğitbilimsel eser bırakan Uşinski, Rus halkının aydınlanması ve okur-yazar bireyler olması için büyük katkılar sağlar. Rus eğitbilim dağarcığına getirdiği yenilikler sonucunda günümüzde "öğretmenlerin öğretmeni" sıfatını kazanır. Uşinski temelinde psikolojik ve felsefi yaklaşım bulunan ve Avrupa'daki okulların bilimsel yöntemlerinden yararlanarak oluşturduğu metodolojik çalışmalarıyla, özellikle ilköğretimde öğrenim gören çocuklar için kaleme aldığı *Çocuk Dünyası* ve *Ana Söz* adlı ders kitaplarıyla Rus eğitbiliminin öncül ismi olur. Çarlık döneminden kalan çoğu ismi ve çoğu ideolojiyi yadsıyan Sovyet yönetimi bile Uşinski'nin devrimci bir eğitimci olduğunu kabul eder ve onun kuruculuğunu yaptığı bu sistemi aynı şekilde uygulamaya devam eder.

Uşinski incelediğimiz ders kitaplarında kendi yazdığı bilimsel yazıların yanında A. S. Puşkin, M. Yu. Lermontov, İ. A. Krılov gibi birçok Rus edebiyatçının eserlerini de ekler. Bu noktada, yazarla okuyucuyu buluşturarak edebi eserlerin daha çok okunmasına ve Rus halkı içinde bir karşılık bulmasına da yardımcı olur. Bir çocuğun dünya algısının gelişmesi ve derinleşmesi için soyut ve somut çoğu kavramın belleğine yerleşmesi gerektiğini düşünür. Rus folklorunun, Rus tarihinin, Rus coğrafyasının, Rus dilinin zenginliği bu düşüncesinin kitaplarda yansımasına olanak tanır. Teorik ve pratik tüm eğitim faaliyetleri son derece geniş ve derin bir bilimsel temele sahip olan

Uşinski, eğitim alanında ampirik yöntemlerin, eğitim ve öğretimde metodolojik boyutu olmayan gerici görüşlerin karşısında durur.

Günümüzde eğitbilime bıraktığı eşsiz mirasa gösterilen saygıdan dolayı büyük eğitimcinin adı hem Rusya'daki hem de Ukrayna'daki üniversitelerde yaşamaya devam eder. Rusya'nın Yaroslavl kentindeki Devlet Pedagoji Üniversitesi ile Ukrayna'nın Odessa kentindeki Güney Ukrayna Devlet Pedagoji Üniversitesi, K. D. Uşinski adını taşımaktadır.

Kaynaklar

Aliyeva, L. V. (2014). K. D. Uşinski o pedagogiçeskih pravilah vospitaniya çeloveka. *Oteçestvennaya i Zarubejnaya Pedagogika*, 2 (17), ss. 19-31.

Basova, V. M. (2014). K 190-letiyu so dnya rojdeniya K. D. Uşinskogo. Uçitel russkih uçiteley. *Vestnik KGU im. N. A. Nekrasova,* Tom 20 (11), ss. 9-12.

Dneprov, E. D. (2008). *Uşinski i sovremennost*. Moskva: GU VŞE.

Entsiklopediya Vsemirnogo İstoriya. (2020). *Gimnazii*. 10.09.2020 tarihinde https://w.histrf.ru/articles/article/show/gimnazii adresinden edinilmiştir.

Ergün, M. (2009). Rus eğitiminde batılılaşma çabaları ve reformlar. *Kuramsal Eğitimbilim, 2* (1), ss. 31-56.

Guseynov, A. Z. & G. D. Turçin. (2015). *K. D. Uşinski. Uçitel rossiyskih uçiteley.* Saratov: SGU.

Hans, N. (2014). *The Russian tradition in education* (Vol: 5). New-York: Routledge Publishing.

Kandaurova, T. N. (2007). Razvitiye mejkulturnıh kommunikatsiy v obrazovatelnom prostranstve Rossii v XIX – naçale XX veka. *Trudı Sankt-Peterburgskogo Gosudarstvennogo İnstituta Kulturı,* 172, ss. 218-226.

Olcay, T. (2008). 19. yüzyıl Rus edebiyatında romantizm üzerine. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, KKEFD,* 17, ss. 367-381.

Piskunova, A. İ. (2001). *İstoriya pedagogiki i obrazovaniya* (2. izd). Moskva: Sfera.

Serova, A. A. (2009). K. D. Uşinski o roli russkogo yazıka v vospitanii çeloveka. *Znaniye, Ponimaniye, Umeniye,* 2, ss. 15-18.

Torosyan, V. G. (2006). *İstoriya obrazovaniya i pedagogiçeskoy mısli*. Moskva: Vlados Press.

Uşinski, K. D. (1949). *Sobraniye soçineniy* (Tom: 5). Moskva: Akad. Ped. Nauk.

Uşinski, K. D. (2005a). *Çelovek kak predmet vospitaniya, Pedagogiçeskaya antropologiya. İzbrannıye trudı v çetıryoh knigah* (Tom: 3). Moskva: Drofa.

Uşinski, K. D. (2005b). *Russkaya şkola. İzbrannıye trudı v çetıryoh knigah* (Tom: 2). Moskva: Drofa.

Yegorov, S. F. (1977). *K. D. Uşinski*. Moskva: Prosveşçeniye.